

Digitaalinen kietoutuneisuus

- epätasa-arvon luoja?

Nelly Drachman

Kandidaatintutkielma

Kulttuurien tutkimuksen tutkinto-ohjelma, etnologia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Tammikuu 2026

Kandidaatintutkielma

Kulttuurien tutkimuksen tutkinto-ohjelma, etnologia

Nelly Drachman

Digitaalinen kietoutuneisuus – epätasa-arvon luoja?

Sivumäärät: 27, liitteiden sivumäärä 1

Tiivistelmä

Tässä tutkimuksessa otan tarkasteluun älylaitteiden; kuten älypuhelimien ja tietokoneen kautta avautuvan digitaalisen kulttuurin ilmentymän yhteiskunnassa. Teknologia ja digitaalisuus mielletään usein loistaviksi apulaisiksi jokapäiväisiin asioimisiin ja askareiden hoitamisiin. Jollain tapaa digitaalisuus voi olla nykyajassa hyödyllistä ja arkea helpottavaa. Kuitenkin yhteiskunnassa on myös heitä, jotka eivät välttämättä osaa tai kykene käyttämään digitaalisuutta tai elektronisia laitteita hyödykseen samalla tapaa. Epätasa-arvo on sana, joka on tutkimukseni johtava punainen lanka. Tässä tutkimuksessa haluan tuoda esille kaksi tärkeää aihetta. Ensinnäkin haluan nostaa heidän ääniänsä esille, jotka ovat syrjäytyneet haluamattaan tästä vallitsevasta uudesta digitaalisesta ajasta. Sekä toiseksi tuon tutkimuksessani näkyviin aikaamme muodostuneen digitaalisen kulttuurin, joka kietoutuu meihin monella tapaa. Tutkimukseni aineistoina toimivat kolme henkilöhaastattelua. Haastattelemi henkilöt ovat kohdanneet haasteita ja epäkohtia liittyen digitaalisiin laitteisiin ja sosiaalisen median käyttöön. Johtuen paljolti siitä, kenelle ja miten sähköiset palvelut ovat rakennettu palvelemaan yhteiskuntaa. Haastatteluista olen etsinyt kulttuurisia merkityksenantoja ja arjen kokemuksia digitaalisesta kehityksestä yhteiskunnassamme. Tutkielmassani selvitän ja puntaroin, miten nämä teemat nousevat esiin haastatteluista yhdessä tutkimuskirjallisuuden kanssa. Tutkimuksestani toivon pystyväni tuomaan keskusteluun digitaalisen vallankumouksen syrjäytymisen uhan.

Avainsanat: digitaalinen kuilu, sosiaalinen media, epätasa-arvo

Sisällys

1. Johdanto	4
1.2 Tutkimuskysymys	5
1.3 Aikaisempi tutkimus ja tutkielman rajaus	6
2. Aineistot	7
2.1 Menetelmät	8
2.2 Digitaalinen kuilu	8
2.3 Etiikka	9
2.4 Tutkijan paikantuminen	10
3. Tulokset ja analysointi	12
3.1 Digitaalisuus arjessa	12
3.2 Byrokraattinen netti	15
3.3 Ableismi ja medialukutaito	17
3.4 FoMO	20
4. Lopuksi	23
Lähteet	24
Liitteet	27

1. Johdanto

Tutkin digitaalisen kulttuurin ilmenemistä arjessamme. Digitalisaatio on kaikkea sitä, mitä olemme myös tottuneet hoitamaan perinteisin tavoin ilman teknologiaa (THL 2023). Samat tarpeet ovat pysyneet, mutta ne ovat siirtyneet suurilta osin teknologian avustein digitaalisuuteen (Opetushallitus n.d.). Digitaalisuus on kietoutunut arkeemme, joka näkyy monien arkisten askareiden suorittamisena sähköisesti. On kyse sitten bussiaikatauluista, reseptilääkkeiden uusimisesta tai kuulumisten vaihdosta läheisten kanssa. Tätä kaikkea voimme kutsua digitaalseksi kulttuuriksi.

Olen kiinnostunut tukimaan digitaalisuuden kietoutuneisuutta yhteiskunnassamme, joka meillä on saatavilla internetin välityksellä tai teknisten laitteiden mahdollistamana. Kasvava digitaalisuus ei ole pelkästään vaihtoehto perinteisen toiminnan rinnalle, vaan yhteiskuntamme on siirtynyt digitaaliseen aikakauteen, joka on hyvin kattavaa. Kasvava elektronisten laitteiden käyttö on tuonut uusia mahdollisuuksia monella eri tieteen kentällä (Hämeenaho, Suopajarvi ja Ylipulli 2019, 21). Minua kiehtoo tutkia digitaalisuutta ja siellä esiintyvää sosiaalista käyttäytymistä humanistisesta perspektiivistä tarkasteltuna.

Minulla on suuri halu ymmärtää syvällisemmin yhteiskuntamme murroskohtia ja ihmisten sopeutumista ja mukautumista aikamme ilmiöihin. Viime ajat ovat huolestuttavasti osoittaneet yhteiskunnan poliittisesti latautuneen polarisoitumisen kasvun (Kekkonen ja Ylä-Anttila 2021). Tästä syystä olenkin kiinnostunut tuntemaan ja oppimaan lisää niistä keinoista, joilla voimme luoda yhteisöllisyyttä eri keinoin ja rakentaa sitä kestävästi ja kaikki huomioon ottaen. Yhteisöllisyyden rakentamisessa tulee ottaa myös huomioon sitä vaurioittavat ja uhkaavat tekijät. Mielestäni on tärkeää tarkastella ilmiötä ennakkoluulottomasti ja perusteellisesti.

Nykyisessä aikakaudessamme voimme puhua paradigman muutoksesta. Sosiaalisen median ja digitaalisuuden synnyttämä paradigmaattinen muutos koskettaa monenlaisia tieteenaloja eli sen vaikutus sekä muutos on poikkitieteellistä (Luostarinen 2010, 28–30). Puolestaan, miten se diffusoituu eri tieteenaloille on omanlaista ja sen ajallinen siirtymä eri tahtista. Tämä

johtuu paljolti siitä, että tämä leviäminen ei tapahdu suoraviivaisesti ja laskennallisesti. Sen eteneminen eri osa-alueille ja sen käyttäjille tapahtuu sosiaalisella ja psykologisella tasolla. Eli sen etenemistä ohjaavat sosiaaliset suhteet, tunteet sekä affektit.

Digitaalisuus on trendi, jossa elämme. Vuosituhannen vaihtuessa olisimme kutsuneet sitä kasvavaksi uudeksi ilmiöksi, josta nyt on tullut arkipäiväistä realismia. Miten tähän tilanteeseen on tultu tai päädytty, on mielestäni mielekäästä tutkia jo monen seikan takia. Näkemykseni mukaan teknologiaa pidetään itsenäisenä toimijana jopa näkymättömänä asiana, vaikka se on kiinni arjessamme lähes koko ajan. On syytä kuitenkin olettaa, että teknologiset keksinnöt ja sosiaalinen media ovat meidän yhteiskuntamme tuotosta.

1.2 Tutkimuskysymys

Kiinnostukseni aihetta kohtaan kumpuaa siitä, että olen itse ollut halukas vähentämään digitaalisten laitteiden käyttöä omassa arjessani. Olen pyrkinyt rajoittamaan sosiaalisen median käyttöä vapaa-ajallani. Myös oppimisympäristöissä muistiinpanovälineinä toimivat useimmiten kynä ja paperi. Alun perin ajattelin toteuttavani digitaalisen paaston osana tutkimusta, jonka aikana en käyttäisi lainkaan digitaalisia laitteita, mukaan lukien älypuhelinta, tietokonetta ja televisiota. Suunnitteluvaiheessa törmäsin siihen tosiasiaan, että digitaalisista laitteista luopuminen on lähes mahdotonta ajassamme. Digitaalisuus tuntuu kietoutuneen osaksi yhteiskuntaa hyvin tiiviillä tavalla.

Haasteiksi muotoutui esimerkiksi yliopiston palautettavien töiden teon ympäristö sekä niiden palauttaminen sähköisesti, jotka toimivat ainakin omasta näkökulmastani tarkasteltuna lähtökohtaisesti vain digitaalisesti. En ole yliopistossa opiskelun aikana palauttanut omassa tiedekunnassani kertaakaan paperille käsin kirjoitettua tekstiä tenttiessäni. Toiseksi haasteeksi muodostui tarve olla jatkuvasti käytettävissä sekä tavoitettavissa. Suurin osa arkeen kuuluvista kontakteista esimerkiksi työhaastattelusta sopiminen, tapahtuu älylaitteiden välityksellä. Huomasin olevani risteyksessä, josta en löytänyt ulospääsyä. Tämän huomion innoittamana aloin pohtimaan sitä väestöä, joka jää digitaalisuuden jalkoihin esimerkiksi oman terveydellisen tai taloudellisen tilanteen takia haluamattaan. Havahduin taas kerran siihen ajatukseen yhteiskunnastamme, kuinka epäreilua tämä on. Näin tutkielmassani pyrin

vastaamaan siihen, että miten digitaalisuus kietoutuessaan laitteiden ja sosiaalisen median alustoineen kautta aiheuttaa epätasa-arvoa, ja miten se vaikuttaa arkeemme.

1.3 Aikaisempi tutkimus ja tutkielman rajaus

Humanistisesta tiedekunnasta löytyy useampi tieteenala, joka tutkii digitaalista aikaa ja kulttuuria, kuten esimerkiksi Turun yliopistossa oleva mediatutkimus sekä digitaalinen kulttuuri vuodesta 2001 lähtien. Hänninen ja Turtiainen (2022) ovat tutkineet digitaalista etnografiaa kulttuurien tutkimuksen kentällä. Julkaisussaan he ammentavat kulttuuristen ilmiöiden esiintymistä sähköisessä ympäristössä. Samanlaiset tarpeet ja ajanvietto ovat siirtyneet laitteiden kautta tapahtuvaan toimintaan.

Tilastokeskuksen mukaan (2023) suomalaisista 73 % (16—89-vuotiaat) omaa ainakin digitaaliset perustaidot. Vaikka luku onkin reilusti yli puolet, jättää se alleen suuren määrän ihmisiä, joiden osaaminen on olematon tai hyvin rajallinen. Arviolta 1,5 miljoonalle henkilölle digitaalinen osaaminen on alle perustaitojen tason. (Digi- ja väestövirasto 2023)

Tutkielmassani olen hyödyntänyt digitaalista epätasa-arvoa käsitteleviä raportteja ja artikkeleita. Lukiessani niitä huomaan, että ihmisten osaamattomuudesta ja Internetin uhista löytyy melko paljon aineistoa, mutta vammaisuuteen ja tasa-arvoiseen kanssakäymiseen digitaalisuudessa melko vähän.

Rajaan aiheittani niin, että se keskittyy pääosiltaan älylaitteisiin ja niiden käyttöön. Keskityn tutkielmassani älylaitteiden ja ihmisten välille muodostuneeseen digitaalisen maailman ja kulttuuriin sosiaalinen media mukaanluettuna.

2. Aineistot

Tutkimukseni aineistoksi halusin keskittää haastattelut. Tutkijana koin, että nämä haastateltavieni kanssa tuottamat aineistojen tiedot ja merkityksenannot, joita haastateltavat antavat ovat erityislaatuisia omalla individuaalisuudellaan. Haastattelut ovat tärkeitä väyliä kerätä sellaista tietoa, joka ei välttämättä tule tarpeeksi kuulluksi (Hyvärinen, Nikander ja Ruusu vuori 2017, luku 1).

Myös itse haastattelu on arvokas tapahtuma tutkijalle. Se, että toinen osapuoli osallistuu tutkielmaani kertomalla omasta elämästään, on suuri rikkaus tutkijalle. Olen hyvin kiitollinen heidän jakamisestaan kokemuksistaan, jotka tekevät tutkielmastani kokonaisvaltaisen. He ovat tutkielmani yksi oleellinen tiedon lähde eli he toimivat tutkimukseni informantteina. (Hyvärinen, Nikander ja Ruusu vuori 2017, luku 1)

Tutkimusta varten kuulin kolmen henkilön arjesta ja digitaalisista haasteita, mitä he ovat elämässään ja arjessaan kokeneet. Tietosuojasyistä tutkimuksessani käytän pseunonymisoituja nimiä: Helenaa, Liljaa ja Roosaa. Helena kertoo pitkästä työurastaan kehitysvammaisten parissa. Olin kiinnostunut kuulemaan hänen kokemuksistaan digitaalisten laitteiden ja kehitysvammaisten henkilöiden suhteesta. Koen, että tämä tieto tutkimusta varten on hyvin arvokasta. Kehitysvammaisten lisäksi iäkkäät ihmiset ovat toinen väestöryhmä, joka usein putoaa digitaaliseen kuiluun. Iäkkäät ihmiset ovat yleensä sellainen ryhmä, joka tulee useimmiten uutisissa esille väliin putoajina digitaalisessa kehityksessä. Etsin Yle.fi verkkosivuilta uutisia ja artikkeleita koskien digitaalistasyrjäytymistä. Hakutuloksieni perusteella voin todeta, että löytämissäni uutisissa ikäihmiset olivat eniten edustettuina digitaaliseen kuiluun putoavista (Yle 2025). Tästäkin syystä koin tärkeäksi ottaa myös heidän kokemuksensa esille, joilla on muunlaisia syitä digitaaliselle syrjäytymiselle kuin ikä. Toisella haastateltavallani Liljalla on harvinainen sairaus, joka rajoittaa hänen elämäänsä huomattavan paljon.

“Mulla on harvinainen sairaus. Syöttösoluhäiriö. Se on aiheuttanut erilaisia yliherkkyyksiä eli voi olla allerginen lähes ihan mille tahansa. Eri ruuille, hajusteille, mille tahansa triggerille. Sun keho luulee, että sulla on hätä. Ja saat allergisen reaktion. Viime vuosina olen alkanut olemaan entistä herkempi. Pystyn käyttämään päivässä max 15–30 min digitaalisia laitteita. Muuten tulee pahat allergiset oireet. Johon joudun syömään lääkkeitä.”

Viimeiseksi haastattelin yhtä Rusetti ry:n työntekijää Roosaa kiinnostuksenani saada tutkielmaani järjestötason näkökulman liittyen digitaaliseen aikaan. Rusetti ry on valtakunnallinen vammaisten naisten yhdistys, joka pyrkii toiminnallaan tuomaan yhteisöllisyyttä ja tukea erilaisten vammaisten naisten ja tyttöjen keskuudessa (Rusetti ry).

2.1 Menetelmät

Ennen haastatteluja pohdin mahdollisia teemoja, joita saattaisi nousta esiin tulevissa haastatteluissa. Näitä olivat esimerkiksi ulkopuolisuuden ja epäreilouden tuntemukset.

Tutkimukseni menetelmät perustuvat pääosin laadulliseen eli kvalitatiiviseen tutkimukseen. Haastatteluissa ammensin heidän merkityksensä antoa digitaaliseen aikaan sekä pyrkimyksenäni oli myös saada digitaalisuuden ulkopuolelle jääneiden äänet kuuluviin.

Haastattelut toteutin puolistrukturoidusti. Tutkimukseni kannalta koin tärkeäksi pitää ohjeelliset raamit, jotka tukevat kysymyksillään haastattelun sujuvuutta, mutta ilman määrättyä päämäärää vastausten suhteen. Sisällönanalyysi toimi keskeisimpänä menetelmänä, kun tarkastelin haastatteluja. Lähdin siitä ajatuksesta liikkeelle, että olen kiinnostunut siitä, mitä haastateltavat tuovat esille ja miten he merkityksellistävät tutkittavaa aihetta arjessaan. (Hyvärinen, Nikander ja Ruusuvoori 2017, luku 1)

2.2 Digitaalinen kuilu

Digitaalisuus on mahdollisuuksien laakso. Osalle väestöstä se näyttäytyy positiivisena mahdollisuuksien tuojana, mutta osalle väestöstä se näyttäytyy syvänä kuiluna.

Digisyrjäytyminen on ilmiö, jossa henkilö jää oman kykynsä tai haasteidensa vuoksi digitaalisen kehityksen jalkoihin. Monet päivittäiset asioinnit ovat siirtyneet tai jopa vaihtuneet pysyvästi digitaalisesti hoidettaviksi. Tällaisia voivat olla esimerkiksi talouden ja terveyden ylläpitoon liittyvät asiat sekä julkisen liikenteen aikataulujen ja matkalippujen ostaminen. Henkilön perustarpeet ja oikeudet saattavat näiden haasteiden takia vaarantua (Jokimäki ym. 2019, 5).

Digitaaliseen kuiluun vajoavat he, joilla ilmenee esimerkiksi terveydellisiä tai taloudellisia haasteita. Kuilun toisella puolella ja sen ylittäneillä taas puolestaan on kykyä hahmottaa ja käyttää digitaalisuutta arjessaan hyödykseen. (Ahosola ja Topo 2024) Osa meistä yrittää

kuilun toiselle puolelle ja putoaa, ja osalla ei ole edes mahdollisuutta kuilun ylittämiseen. Tällä vertauskuvalla luonnehdin henkilöiden mahdollisuuksia käyttää elektroniikkaa ja sen palveluita arjessaan avukseen. Osalla väestöstä on paremmat puitteet ja he ovat onnekkaita kuilun ylittäjiä. Kuilun toiselle puolelle jää ihmisiä monesta eri syystä. Tähän vaikuttavat esimerkiksi koulutus, taloudellinen tilanne ja kyvykyys (Van Dijk 2013, 1–3).

Digitaalinen kuilu (eng. digital divide) on kattava käsite, jos tarkastellaan sitä globaalisenä ilmiönä. Tähän vaikuttaa yksilön oman elämän luonteenlaadun lisäksi myös valtion infrastruktuuri sekä teknologinen kehitys ja saavutettavuus (Van Dijk 2013, 18).

Tutkimuksessani otan kantaa erityisesti Suomen tilanteeseen. Maailmalla Suomi näyttää teknologisesti kehittyneenä hyvinvointivaltiona. Kuitenkin kansakunta oireilee digitalisaatiosta syrjäytymisestä ja osaamattomuudesta (Rantanen ym. 2023, 55).

Digitaalinen kuilu toimii tutkimukseni apuna hahmottaa nykyajan uudenlaista syrjäytymistä ja epätasa-arvoa. Minusta on syytä pohtia sitä, kenelle teknologia on rakennettu ja millaiset ominaisuudet teknologian käyttäjillä tulisi olla. Tämän monimutkaisen ja vuosien kestäneen teknologisen kehityksen aikana ovat vallinneet normit, arvot sekä erilaiset näkemykset, jotka ovat vaikuttaneet teknologian asuun ja toimivuuteen (Hämeenaho, Suopajarvi ja Ylipulli 2019, 236–237). Näin ollen minua tutkijana kiinnostaa teknologian mieltämään normaalin käyttäjäkunnan ulkopuolelle jäävät ihmiset, jotka kokevat ulkopuolisuuden tunnetta esimerkiksi oman kyvyttömyytensä takia käyttää digitaalisia laitteita hyödykseen.

Tästä ideasta inspiroituneena haluan kohdentaa valokeilaa niihin, jotka eivät ole tähän sosiaaliseen kanssakäymiseen, joka niin sosiaaliselta ja kaikille suuntautavalta näyttää, jää arjessamme ulkopuolelle. Aiheen pohdinnassa huomasin, että tämä digitaalisuuden luoma sosiaalinen ilmiö on yllättävänkin syrjivä, vaikka mielellämme sen hyvin populaarisiksi. Digitaalisuuden syleilyn ulkopuolelle jäävät muun muassa ikäihmiset, vammaiset, vähävaraiset sekä teknologiaa vierastavat monen kirjoiset ja eri taustaiset ihmiset.

2.3 Etiikka

Tutkijana koin tärkeäksi huomioida aiheen herkkyyden ja yksilöllisen kokemuksen. Pyrin informoimaan haastateltaviani Helenaa, Liljaa ja Roosaa tutkimuksestani sekä pidettävästä haastattelutilanteesta etukäteen. Olin osaan heistä yhteydessä ensin puhelimitse sekä heidän vastattuansa myönteisesti informoin heitä vielä täsmällisemmin sähköpostitse. Kartoitin

tutkittavien vaatimuksia liittyen henkilösuojaan ja kerättävän tiedon tietosuojaan liittyen. Osasin etukäteen aavistaa, että haastattelut saattavat sisältää myös sensitiivisiä aiheita ja henkilökohtaisia kokemuksia liittyen henkilöhistoriaan ja digitaalisuuteen. Digitaalisuuden ulkopuolelle jääminen on samalla kuulumista johonkin vähemmistöryhmään. (Hyvärinen, Nikander ja Ruusuvuori 2017, luku 13) Puolestaan Roosin tuomat näkemykset vastaavat Rusetti ry:n puolesta eikä niinkään hänen henkilökohtaisista kokemuksista.

Yleisesti tutkimuksen aineiston keruussa on tärkeää ottaa huomioon, että tehtävä tutkimus olisi eettisesti kestävä. Tarkoitan eettisellä kestävyydellä tutkimuksessani sitä, että olen pyrkinyt minimoimaan mahdollista syntyvää jälkeä tutkittaviini. Tämä tulee ottaa huomioon jo ennen tutkimusta, tutkimuskentällä sekä tutkimuksen jälkeen eli esimerkiksi tutkimuksen julkaisun jälkeen. Otollista on, että tutkittava itse myös hyötyisi jollakin tapaa tutkimukseen osallistumisesta. Minun tapauksessani tutkittavat voivat itse mahdollisesti alkaa pohtimaan omaa suhdettaan digitaaliseen maailmaan ja heidän oikeuksiinsa. Mutta tutkittavia ei tulisi lahjoa tai muuten houkutella tutkimukseen, sillä näin valinta tutkimuskohteilla ei olisi eettistä.

Sovin informanttien kanssa, millä tavoin tuon heidän kertomansa esille tutkimuksessa. Tällä tarkoitan niitä keinoja, joilla vältin heidän tarkempien henkilökuvausten tuomista tutkimukseen. Tutkimukseni kannalta, ei ollut oleellista tuoda esille haastateltavien suoria tunnisteita, sillä ne eivät olisi tuoneet uudenlaista arvoa tai näkemystä tutkielmaani. Heidän kertomat kokemukset ja merkityksenannot ovat itsessään oleellisimpia. Tutkimuksessani käytän pseunonymisoituja nimiä haastateltavista. (Hyvärinen, Nikander ja Ruusuvuori 2017, luku 20)

2.4 Tutkijan paikantuminen

Tutkijana minulla on vastuu tutkimuskohteideni lisäksi tutkittavaa aihetta ja yhteiskuntaa kohtaan. Olen myös vastuussa siitä, millaista tutkimusta luon ja tuon esille yhteiskuntaan digitaalisuudesta ajassamme. Tutkijana minulla on velvollisuus arvioida omaa rooliani työssä sekä sen tuomia mahdollisuuksia ja rajoitteita. Itsereflektion merkitys on olennaisessa asemassa tutkijan työssä. Tutkimukseni yritän pitää asiallisena ilman, että oma näkökantani nousisi liian suuresti esille. Vaikka en itse kuulu siihen osaan väestöstä, joka digitaaliseen kuiluun putoaa, niin tunnen suurta empatiaa heitä kohtaan.

Kirjoittaessani tutkielmaa havahduin usein siihen, kuinka etuoikeutettu olen. Vaikka kerronkin avoimesti digitaalisuuden kietoutumisesta omaan arkeeni osin myös häiritsevällä tavalla, on minulla lopulta mahdollisuus jättää turhautumiseni päivän loputtua kaappiin piiloon ja kaivaa se esille halutessani. Kun taas haastateltavani, jotka eivät voi vaikuttaa samalla tapaa yhteiskunnallisiin asenteisiin, joita heihin kohdistuu.

3. Tulokset ja analysointi

Tuottaako digitaalisuus epätasa-arvoa? Tämä oli kysymys, joka johti tutkielmaani jo lusta alkaen. Varmasti tuottaa, vastasin jo mielessäni, kun tutkimus aiheuttani pohdin. Kuitenkin päädyin hypoteesini kanssa hakeutumaan informanttien apuun. Minulle oli selvää entuudestaan, että digitaalisuus tuottaa päänvaivaa monelle ja on osin syrjivää, mutta tutkielmani takia halusin sen varmentaa haastateltaviltani. Helena ja Roosa tiivistävät mielestäni ongelman ytimen:

”Kyllähän tää maailma pyörii hyvin pitkälti digipalveluiden ympärillä, mutta yhteiskunta on unohtanut sen osa alueen, jotka eivät hallitse niitä syystä tai toisesta.”

“Niinku vammaisilla naisilla ja kaikista eri taustoista olevilla ihmisillä on ihan samat tarpeet kuin kaikilla muillakin ja se, että me siirretään erilaisia palveluja ja toimintoja digitaaliseksi, niin me ei voida siinä yhteydessä tavallaan unohtaa sitä, että vaikka se, että joku asia pitää hoitaa netissä, niin jos se pitää hoitaa vaan netissä niin se sulkee tavallaan osan pois, että jotenkin niinku tunnistettaisiin se, että niiden ihmisten niinku tarve olla osa yhteiskuntaa ei lopu siihen, että että ne asiat siirtyy jonnekin vaan päinvastoin. Sitten se on niinku tietoinen valinta jättää jotain ihmisiä ulkopuolelle.”

Hypoteesin ja informanttien välinen suhde on tutkimuksen kannalta tärkeää (Alasuutari 2019, 269). On nähtävää, että teknologia ja kulttuuri kulkevat käsi kädessä. Kulttuuri terminä kätkee sisäänsä kaiken ihmisen muovaaman, jota digitaalisuuskin on. Yhdessä nämä luovat hyvin ajankohtaisen suorastaan polttelevan ilmiön. (Hämeenaho, Suopajarvi ja Ylipulli 2019, 21)

3.1 Digitaalisuus arjessa

Digitaalisen murroksen alussa sen käyttäjäkunta painottui suurimmalta osin korkeasti koulutustuneille miesoletetuille. Tänä päivänä digitaalisuudesta on tullut osaksi populaarikulttuuria eikä sen käyttäjäkunta ole enää yhtä suppea. Digitaalisuutta ja teknologiaa käytetään kuitenkin väestötasolla eri tavoin riippuen sosioekonomisesta taustasta. (Van Dijk 2013, 44–45)

Informanteistani Helena on työskennellyt melkein kaksikymmentä vuotta kehitysvammaisten parissa. Hän on tehnyt pitkän työuran samaisessa kehitysvammaisten asumisyksikössä, jossa avun ja tuen tarve asiakkaita kohtaan vaihtelee. Haastateltavani mukaan osa heistä on hyvinkin itsenäisiä ja pärjää pienellä arjen tuella, mutta puolestaan toiset yksikössä asuvista tarvitsee jatkuvaa huolenpitoa ja ohjausta.

Minun mielenkiintoni oli ensin selvittää millaisen merkityksen sosiaalinen media ja digitalisaatio ovat saaneet Helenan henkilökohtaisessa elämässä. Koin tämän tärkeäksi, jotta tutkittava tieto olisi mahdollisimman läpinäkyvää molemmin puolin. Haastateltava kuvailee, että hän itse käyttää aktiivisesti sosiaalista mediaa ja digitaalisia laitteita arjessaan työajan ulkopuolella. Hän näkee digitaalisuudessa sekä hyvät että huonot puolet niin omassa henkilökohtaisessa elämässään kuin työelämässään:

“Mä ajattelen, että se on pakollinen paha, se on hyvä paha myös”.

Hän kokee, että digitaalisuus on osittain tuonut uudenlaisia mahdollisuuksia ja helpotusta arkeen. Samantyyppinen ilmiö on kotitalouksien koneistuminen 1900-luvun puolivälissä. Tiskikone ja muut arkea helpottavat koneet mahdollistavat tehokkaamman ajankäytön ja niin sanotun multitaskaamisen. Samalla kuin astiat tulevat puhtaaksi, voi halutessaan tehdä jotakin muuta.

Suomi on tunnettu ja tunnetaan yhä maailmanlaajuisesti yhtenä johtavista teknologia- ja tietoyhteiskunnista (Valtionvarainministeriö n.d.). Tästä hyvinä edustavina esimerkkeinä toimivat Nokia ja IRC-Galleria. 1990-luvun Internetin leviäminen kotitalouksiin sekä sosiaalisen median nousu ilmiöksi 2010-luvun taitteessa, on medioittanut arkemme. Teknologian kehityksessä korostuu etenkin sen tuoma uudenlainen ajanvietto, jolla ei ole aukioloaikoja (Mäkelä 2022; Saarikoski ym. 2009, 118–120). Media itsessään ei ole kovinkaan paljon muuttunut vaan siihen on liitetty sellainen perspektiivi, että sosiaalisessa mediassa olemme samaa aikaa sekä sen käyttäjiä että tuottajia. Liikehdintä ja sen toiminta on kaksisuuntaista. (Luostarinen 2010, 31)

Sosiaalinen media tarjoaa lähes rajattoman verkostoitumisen mahdollisuuden. Samanhenkisiin ihmisiin on helpompi tutustua sosiaalisen median välityksellä. Rusetti ry onkin erinomainen esimerkki tästä:

“Sosiaalinen media mahdollistaa, että voi kohdata ja oppia uutta. Katsoa sellaisia ihmisiä, jotka on samanlaisessa tilanteessa, kun itse.”

Eri alustoineen se toimii myös erilaisten aikansa kuumimpien ilmiöiden ja uutisten nopeana välittäjänä. (Kempainen ja Paananen 2023, 479–480).

Ensimmäisessä haastattelussa tuodaan esille kuinka paljon Liljan terveydellinen tilanne vaikuttaa teknisten laitteiden lyhyeen käyttöaikaan. Hänellä on kuitenkin mahdollisuus hoitaa tärkeitä asioimia näppärästi älypuhelimella, sillä toiminnot kestävät varsin lyhyen ajan. Tämä samanlainen nopeuden ja tehokkuuden voi aistia monella eri sektorilla. Esimerkiksi toimittajien työnkuva helpottaa se, että tekoälyä hyödyntämällä litteraatio tapahtuu tuossa tuokiossa. Tekoäly on kuin kaksijakoinen miekka, se mahdollistaa arjessa usein ajansäästämisen ja monitasoisen työn. Mutta on myös hyvä pohtia sitä, että tekoäly ei ole täysin virheetön eikä ainakaan täysin inhimillinen, vaikka ihmisen luoma (Honkonen 2024).

Ihmistä ei voi korvata täysin sataprosenttisesti millään, kiteyttää yksi haastateltavista. Helena kertoo, että asiakkaat kaipaavat päivittäin ihmiskontakteja. Aito kohtaaminen on kokonaisvaltaisempi tapahtuma, kuin pelkän digitaalisten välineiden kautta tapahtuva kommunikointi.

Yhtenä positiivisena piirteenä Helena näkee kommunikoinnin helppouden ja nopeuden sosiaalisen median ja puhelinverkon kautta. Nykyinen digitalisaation kehitys sallii nopeampien kuulumisten vaihdon toiselle puolelle maailmaa. Kun taas kirjeitse, kuulumisten vaihtoon menisi huomattavasti pidempi aika. Yhtenä varjopuolena Helena tuo esille sen huolen, että ihmisten pyrkimykset eivät aina ole täysin vilpittömiä. Tällaisessa heikommassa asemassa ovat esimerkiksi sellaiset henkilöt, joille medialukutaito saattaa olla haasteellista tai vielä opeteltavissa.

Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen (10/2024) artikkelissa kerrotaan ruotsalaisesta kaksikosta Patrik Sjöbergistä ja Sara Nilssonista, jotka tuovat päivänvaloon miehet, jotka viestittelevät alaikäisten lasten kanssa seksuaalinen tarve mielessä. He yhdessä esiintyvät sosiaalisessa mediassa alaikäisinä, jotka toimivat syöteinä pedofiileille. Viestittelyn yhteydessä he pyrkivät sopimaan tapaamisen, jonka tarkoituksena on käräyttää mahdollisesta seksuaalisesta rikoksesta epäilty. Parivaljakon missiona on nostaa esille lapsiin kohdistunut seksuaalinen häirintä ja väkivalta sekä tuoda heidän oikeuksiansa esille. Videoidut tapaamiset miesten kanssa on herättänyt suurta huomiota ruotsalaisessa mediassa.

Helsingin Sanomien kuukausiliitteen artikkelissa ja haastattelussa esiintyy sama huoli. Lasten ja nuorten lisäksi kehitysvammaisilla saattaa olla haasteita nähdä mahdollinen vaara

sosiaalisessa mediassa tapahtuvissa viestittelyssä. Puhumattakaan rikollisuudesta ja henkilön tietojen turvallisuudesta digitaalisuudessa, esimerkiksi Vastaamo-case, jossa uhrien kirjo oli laaja. (ts.fi 2024)

3.2 Byrokraattinen netti

Haastatteluissa kuuluvat suuri epäoikeudenmukaisuuden ja hylätyksi tulemisen tunteet. Lilja kertoi, ettei päässyt pyrkimäänsä kouluun, kun ei voinut terveydellisistä syistä käyttää opinnoissaan jatkuvasti tietokonetta. Samanlaista hyljeksittyä tunnetta tuli muissakin haastattelussa esille, kun haastateltavat kertoivat tärkeiden asioiden hoitamisesta, jotka ovat suurelta osin siirtyneet digiaikaan. Haastatteluissa nousee esille, kuinka byrokratia on siirtynyt digitaalisuuteen. Tämä digitaalinen byrokratia syrjäyttää tai hankaloittaa hyvin paljon monen elämää niin kehitysvammaisia, ikäihmisiä tai sellaisia, joilla on esimerkiksi terveydellisiä tai taloudellisia haasteita elämässään. Digitaalisuus näyttäytyy heille suurena kompastuskivenä eikä niinkään apuna tai mahdollistajana, kuten sitä tunnutaan markkinoivan. Asioiden hoitaminen verkossa on osalle väestöstä nopeaa ja järkevää, mutta tämän ulkopuolelle jäävät ne, joille se näyttäytyy haasteena.

Digi- ja väestötietoviraston teettämässä raportissa (2023) on huomattavissa, että vanhemmilla ikäluokilla on alhaisemmat osaamisen taidot digitaalisten laitteiden hallinnassa. Esimerkiksi gerontologisessa sosiaalityössä ja -ohjauksessa nousee esille digitaalisen ajan tuomat vaikutukset, kun ikäihmisillä esiintyy kognitioon liittyviä haasteita digitaalisten laitteiden opettelussa sekä niiden käytön muistamisessa. Sen lisäksi, että kognition heikkeneminen voi haitata teknologian käyttöä, siihen liittyy myös saavutettavuusongelmia. Ikäihmisille haasteita luovat esimerkiksi näppäimistöt sekä tekstien pieni koko. (Jokimäki ym. 2019, 9) Haasteita digitaalisten ylläpitoon tuovat jatkuvat muutokset teknologian kehittyessä. Se on huomattavissa jo siinä, että älylaitteet tarvitsevat päivityksiä toimiakseen aikaansa nähden parhaiten. Yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta tilanne on hyvin hankala, vaikkakin Suomessa on olemassa digipalvelulaki (306/2019), joka lupaa tasavertaisuutta, mutta tämä ei aineistoni mukaan kaikilta osin toteudu. (Valtiovarainministeriö.fi, n.d.).

Sähköisissä asiointien kokemuksissa on nähtävissä alueellisia eroja, esimerkiksi Itä-Suomessa haasteita esiintyy enemmän kuin Etelä-Suomessa. Näihin eroihin vaikuttavat muun muassa koulutustuneisuus ja väestön ikärakenne. Maantieteellisen sijainnin lisäksi henkilöiden terveydellä on merkitystä sille, millaisena sähköinen asiointi koetaan. Puutteet esimerkiksi

digitaalisessa asioimisessa saattavat vaikuttaa lisäävän negatiivisia vaikutuksia henkilön elämänlaatuun. Seuraus ei ole siis pelkästään sitä, että digitaalisia etuja ei saisi hyödykseen vaan niiden puuttuminen voi vaikuttaa ratkaisevasti henkilön elämään. (Kestilä ja Karvonen 2019, 289)

Haastatteluissa nousee esille toive siitä, kunpa päättäjät voisivat huomioida paremmin tämän päätösten teossa. Tämä ei ole vain kehityksen suunnan muuttamista vaan arvovalinta. Myös Heponiemen ja muiden (2020) kirjoittajien artikkelissa ikä nähdään yhtenä tekijänä, joka vaikuttaa digitaalisten laitteiden käytön osaamisessa.

Haastateltavani Roosa ja Helena tuovat esille arjessaan esiintyvät haasteet ja ristiriidat. Kertomansa mukaan Helena ei ole törmännyt vielä työssään kertaakaan sellaiseen tilanteeseen, jossa digitaalinen väylä asioida olisi ainoa. Aina on ollut vielä toistaiseksi paperinen vaihtoehto. Helena kuitenkin kuvaa sitä “näennäiseksi” vaihtoehdoksi. Hän näkee paperisen asioinnin usein asiakkaan näkökulmasta kalliimpana, ajallisesti hitaampana ja monimutkaisempaan. Helena muistelee tilannetta, jossa asiakkaan lähettämä Kela-hakemus ei ehtinyt postitse perille ajoissa Kelaan, joten päätös tai hakemus hylättiin. Helena tuo esille sen ongelman, että kaikilla ei ole yhtä suuria mahdollisuuksia asioimisessa, kun haasteita tuovat henkilön osaamistaidot, taloudellinen tilanne tai jopa etäinen sijainti palveluista. Helena toteaaakin haastattelussa:

“Ne ketkä osaa käyttää laitteita, heillä on myös paljon palveluita”.

Toinen mielenkiintoinen ja tärkeä asia liittyy palautteenantoon ja kyselyihin, joista suuri osa on siirtynyt digitaaliseen aikaan. Helena tuo esille sen ongelmakohdan, että miten sellaisten henkilöiden ääni saadaan kuuluviin, jos heillä ei ole väylää tulla kuulluksi. Tutkimustiedon monipuolinen koostuminen saattaa jäädä hyvin vajaaksi digitaalisuuden kasvun myötä. Helena kiteyttää asian hyvin:

“Mun mielestä on muitakin väestöjä kuin kehitysvammaiset, joilla on haasteita digipalveluissa. Ja heitä ei huomioida läheskään sillä tavoin, miten pitäisi. Se on mun näkemys. Eikä se ole siitä kiinni, etteikö hoitajat ja ohjaajat kerkeisi opettamaan. Tai sit on se, että asiakkaalla ei ole, vaikka rahaa siihen kännykkään. Ei se kukkaro anna myöden.”.

Tunnetut sosiologit Marx, Durkheim ja Weber näkevät digitaalisen epätasa-arvon linkittyvän sosioekonomiseen tilaan, joka vallitsee kapitalistisissa yhteiskunnissa (Van Dijk 2013, 19–20).

Haastateltavien kertomuksista välittyi heidän kokema epätasa-arvo ja turhautuneisuus lisääntyneeseen digitaalisuuteen. Minulle tuli tunne, että informantit kokivat tilanteen todella hankalaksi ja kertoivat sen vaikuttavan huomattavasti heidän elämäänsä. Ajatus siitä, että näin suuri kirjo ihmisiä jää digitaalisen kuilun toiselle puolelle, on hurja.

3.3 Ableismi ja medialukutaito

Tämän luvun innoittajana toimi *Suuri valhe vammaisuudesta* teos, joka ohjasi minua tutkimaan digitaalista epätasa-arvoa ableismia silmällä pitäen. Ableismin termin voisi pilkkoa kahteen osaan selkeyttämään sen sanomaa. Sanan alkuosa viittaa siihen, kuinka yhteiskuntamme määrittelemä ”terve” tai ”keskivertoihminen” on kykeneväinen moneen arkiseen asiaan itsenäisesti. Keskivertoihminen (l’homme moyen, the average man) juontaa 1800-luvulle, jolloin belgialainen tiedemies Adolphe Quetelet kehitti painoindeksin vertailemalla ihmisten keskivertopainoja ja -pituuksia (Leinonen ja Tawast 2024, 42–43). Tämä keskivertoihminen mielletään yhteiskunnan normaaliksi, johon ihmisiä peilataan. Tällä on syrjivä vaikutus normaaliuden ulkopuolelle jääviä kohtaan.

Englanninkielinen sana ”able” eli kyetä ja ”ismi”, joka viittaa yleensä aatteeseen tai suuntautumiseen. Puolestaan esimerkiksi liikuntarajoitteinen saattaa tarvita arjessaan pyörätuolia apuvälineenään. Ismi luo sitä mielikuvaa yhteiskuntamme aatteellisuudesta tai normista. Termillä tarkoitetaan sitä, kuinka yhteiskunta normittaa yksilön vammaisiin ja ei-vammaisiin, joka on syrjivää. Vastaavia termejä on esimerkiksi rasismi tai seksismi.

Rusetti ry näkee digitaalisen ajan tärkeäksi osaksi yhteiskuntaa sen yhteisöllisyyden ja joskin myös arkea helpottavana tekijänä. Mutta Roosa ottaa huomioon sosiaalisen median ableistisuuden, esimerkiksi siinä millaisiin tarkoituksiin ja kenelle se on suunnattu. Hän näkee näissä valinnoissa vallitsevan arvomaailman, joka ei ota kaikkia huomioon eri tarpeineen. Haasteita syntyy monelle esimerkiksi siinä, kuinka nopea tempoinen sosiaalisen median sisältö on.

Tutkimus *Digitaalinen yhdenvertaisuus Suomessa* (2022) ammentaa suomalaisten käsityksiä digitaalisesta ajasta tasavertaisuuden nimissä. Otos koostuu suomalaisista yli 15-vuotiasta,

joilla on hallussaan digitaalinen laite sekä Internet. Kysely ei siis kartoita sellaisia, jotka eivät omista digitaalisia laitteita tai osaa käyttää niitä lainkaan. Digitaalisten laitteiden käyttäjistä suurin osa on kiinnostunut laitteiden ja palveluiden käytöstä. Pientä eroa on havaittavissa iäkkäämmillä ihmisillä, joilla kiinnostuneisuus on pienempi. Tausta syinä iäkkäämmillä henkilöillä liittyy elämässä totuttuun tapaan elää ilman älylaitteita. Raportissa kartoitetaan myös yhdenvertaisuuden tuntemuksia liittyen digitaaliseen aikaan. Vastaajista vain 7 % kokee epätasa-arvoa. Mutta täytyy kuitenkin huomauttaa, että tutkimuksen otannassa on ainoastaan henkilöitä, jotka omistavat digitaalisen laitteen, joilla ovat voineet osallistua tutkimukseen ja saaden näin äänensä kuuluviin. Luultavasti epätasa-arvoisuuden luku olisi suurempi, jos kysely olisi toteutettu ruohonjuuritasolla. Tätä väitettä puolustaa se, että raportin mukaan suurin syy epätasa-arvon tuntemukselle oli juuri fyysisten asiointipaikkojen puuttuminen.

Raportissa nousee esille taloudelliset huolet, jotka vaikuttavat heikentävästi digitaalisten laitteiden hankinnassa. Näin ollen sosioekonomisella taustalla on vaikutuksensa digitaaliseen kuiluun. Toisena merkittävänä syynä nähdään esteettömyys, jolla tarkoitetaan tutkimuksessa sitä, että digitaalisuus ei palvele tasapuolisesti kaikkia, jos henkilöllä on esimerkiksi jokin fyysinen rajoite.

Kyselystä tulee esille digisyrjäytymisen tuttuus. Kyselyn mukaan lähes joka toisen vastaajan lähipiiriin kuului henkilö tai henkilöitä, joille älylaitteiden käyttö tuottaa haasteita. Ilmiö ei siis ole vieras suurimmalle osalle Suomen väestöstä. Kuten myös haastateltava Helena, joka työskentelee kehitysvammaisten parissa, on huolissaan tietoturvallisuudesta ja sosiaalisen median kasvottomuudesta. Saman pelon aiheita nousee myös kyseisessä tutkimuksessa esille vastanneiden kesken (DNA ja Nepa 2022).

Digitaalinen kuilu pitää sisällään erilaisia tasoja, ja se näyttäytyy epätasa-arvoisena tämän vuoksi eri tavoin (Zhao ym. 2014, 38–62). Tähän vaikuttaa esimerkiksi käyttäjän omistamat digitaaliset laitteet eli taloudellinen perspektiivi. Toisena tekijänä vaikuttaa käyttäjän osaaminen ja kyvykkyys digitaalisia laitteita kohtaan eli toisin sanoen koulutuneisuus sekä mahdolliset oppimiseen liittyvät haasteet, joiden kirjo on suuri. Kouluttautumiseen ja uusien asioiden opettelemiseen vaikuttaa myös käyttäjän ikä. Digitaalista osaamista on opetettu peruskoulussa likimain kymmenen vuotta (eperusteet.fi). Tämä jättää digitaalisten laitteiden oppimisen suurelle osalle väestöstä itse opittavaksi tai vuoroin henkilön on itse hakeuduttava opetuksen piiriin.

Osa digitaaliseen kuiluun jäävistä pystyy käyttämään arjessaan digitaalisia laitteita tuetusti (Rantanen ym. 2023, 55), joka ilmenee myös Liljan haastattelussa. Hän kertoo, että itse kykenee käyttämään älypuhelin tai muuta digitaalista laitetta, jos sen käyttöaika rajoittuu vajaan puoleen tuntiin. Pidemmässä asioinneissa hän tarvitsee läheisiään tueksi tai joutuu ottamaan lääkettä, jotta kestää digitaalisten laitteiden tuoman haitan.

Digitaalisessa ajassamme ovat tyypillistä jatkuva uuden opiskelu ja suurien kokonaisuuksien hahmottaminen. Digitaalista osaamista on mallinnettu Euroopan sisällä määritteellä: digitaalisen osaamisen viitekehys, joka koostuu viidestä eri osa-alueesta. Digitaalinen sivistys ja osaaminen vaativat siis monipuolista taidokkuutta. Nämä osa-alueet pitävät sisällään 1) tieto- ja datalukutaidon, 2) viestinnän ja yhteistyön, 3) digitaalisen sisällön tuottamisen, 4) turvallisuuden sekä 5) ongelmanratkaisun (Vuorikari, Kluzer ja Punie 2022). Haasteet sähköisessä asiointissa liittyvät juuri näihin puuttuviin osa-alueisiin (THL 2018, 268).

Digitaalisessa ajassa mukana pysymisessä tärkeänä tekijänä on henkilön sisäinen motivaatio oppimiseen. Osa vanhemmasta väestöstä näkee digitaalisten laitteiden käytön monimutkaisena ja turvattomana, joka ei motivoi oppimaan. Myöskään taloudellinen ahdinko ei motivoi vähävaraisia hankkimaan digitaalisia laitteita itselleen. Digitaalisia laitteita kohtaan osa kokee ahdistuksen tunteita ja teknologiafobiaa (Van Dijk 2013, 35–37). Digitaalisten laitteiden käyttöä rajoittavat vaikeasti hahmotettavat nettisivut sekä haastavan käytön lisäksi haasteita tuovat myös korkealentoiset käsitteet (Ahola ja Hirvonen 2021, 11). Helena kertookin osuvasti eri ihmisten tietämyksiä koskien digitaalista aikaa:

“Tai joku joka asuu reunakunnilla niin hänellä on joku tabletti, millä hän saa yhteyden etälääkäriin. Ja me puhutaan sille asiakkaalle tabletista. Niin hän todennäköisesti ymmärtää sen syötävänä tablettina. Ei hän ymmärrä, että mitä tarkoittaa, että soita minulle tabletilla.”

Helenan haastattelussa kävi ilmi myös sosiaalisen median kasvottomuus ja epäluulo. Digitaalisuus on kasvattanut ihmisten epäluottamusta koskien yhteiskunnan viestintää. Tämä johtuu siitä, että disinformaation määrä on kasvanut huomattavasti. Samanlaista keskustelua käydään myös Futucastin -podcastjaksossa *Sosiaalinen media ja ahdistunut sukupolvi #465* (2024). Tekoäly ja algoritmit haastavat ihmisten medialukutaitoa, sillä se suodattaa ja rajaa taitavasti sisältöä katsojalle sopivaksi. Kuuntelemassani podcastissa tulee ilmi, että algoritmien sopivuus ei kuitenkaan usein katso sen käyttäjää. Algoritmit eivät ota aina käyttäjänsä huomioon esimerkiksi lapsille saatetaan suunnata väkivaltaista sisältöä

sosiaalisessa mediassa. Podcastissa tuodaan myös esille poliittinen vaikuttaminen, jolla on myös oma jalansijansa median sisältöön.

Digitaalinen sivistys on noussut keskeiseksi termiksi, kun keskustelemme digitaalisista laitteista ja niiden käytöstä. Käyttäjäkunnan tulisi pysyä digitalisaation perässä mukana, jotta henkilöt välttyisivät huiputuksilta. Tällainen huoli disinformaation ja kyberhyökkäyksien kasvussa on ollut ajankohtaista kansainvälisen politiikan kentällä. (Sitra.fi 2022)

Vuonna 2018 kerätyssä kyselyssä 83 prosenttia eurooppalaisista katsoi vääränlaisen tai epäluotettavan tiedon leviämistä yhteiskunnassa vaaraksi demokratialle (Sitra.fi 2022). Tämä samankaltainen huoli tulee esille kehitysvammaisten kanssa työskentelevän Helenan kanssa. Kaikilla ei ole yhtä vahvaa osaamista kriittiseen medialukutaitoon. Tämän taustalle on useita syitä, jotka saattavat liittyä koulutukseen, terveyteen tai vaikkapa kiinnostuneisuuteen yhteiskunnallisista asioista. Heille, joilla tällaisia puutteita on liittyen medialukutaitoon, saattaa olla haastavaa käsitellä mediassa kohtaamiensa vieraita tai uusia ilmiöitä. Sosiaalinen media imaisee sen käyttäjän vahvasti mukaansa, sillä sosiaalinen media on monipuolinen ja moniulotteinen. Sosiaalinen media pitää sisällään äänimaailman, visuaalisuuden ja sosiaalisen kanssakäymisen konseptin, joka on hyvin puhutteleva ja vakuuttava. Kysymys ja huoli herääkin, että millä keinoin voimme suojella heikommassa asemassa olevia sosiaalisen median käyttäjiä? Vastaus kysymykseeni voisi löytyä Sitran sivulta. Heillä on käynnissä projekti, joka pyrkii tuomaan yhteiseen keskusteluun kriittisen sosiaalisen median lukutaidon sekä kertomalla avoimesti digitaalisesta vallankäytöstä (Sitra.fi 2022).

3.4 FoMO

Digitaalisen syrjäytymisen vaikutukset ovat monenlaiset. Yksi nähtävä ja merkittävä vaikutus kohdistuu sen käyttäjien sosiaaliseen elämään (Kestilä ja Karvonen 2018, 280). Mielestäni on kiinnostavaa pohtia sitä, miten teknologiset laitteet lisäävät tai heikentävät yhteenkuuluvuuden tunnetta, vaikkakin esimerkiksi sosiaalista mediaa pidetään yhteyksien ylläpito välineenä.

Modernille ajalle on tyypillistä individuaalisuuden lisääntyminen, jolla tarkoitetaan yksilökeskeisyyttä ja näin ollen eroa kuulumisesta yhteiskunnan massaan. Tällä aatteella on myös nurjapuoli, sillä se lisää samalla yksinäisyyttä. WHO (2025) on listannut yksinäisyyden globaalisti merkittäväksi terveysuhaksi. Yksinäisyysbarometrin mukaan 66 % nuorista (16--

24-vuotiaat) kokee yksinäisyyttä (Soivio ja Hyry 2025). Suomen mielenterveysseuran tekemän kyselytutkimukseen vastanneiden mukaan suurin osa piti yksinäisyyden tunnetta negatiivisena asiana (Heiskanen ja Saaristo 2011, 80–81). Kiinnostavaa näissä tuloksissa on se, että konteksti on digitaalisessa ajassa.

Tässä Dhirin ja kollegoiden (2021) tekemässä tutkimuksessa *Dark consequences of social media-induced fear of missing out (FoMO): Social media stalking, comparisons, and fatigue* tarkastellaan syvällisemmin erilaisia vaikutuksia sosiaalisen median käyttäjiin. Se tutkii mahdollista haitallista vaikutusta riippuvuutta aiheuttavaan käyttäytymiseen. Avainasemassa tässä tutkimuksessa on termi FoMO, joka tulee englanninkielisestä lyhenteestä: fear of missing out. Tämä termi kuvaa sitä tunnetta, kun henkilö kokee jäävänsä ulkopuoliseksi tai menettävänsä jonkin tärkeäksi kokemansa tapahtuman, johon ei ole päässyt. Tämä ulkopuolisuuden tunne herättää pelon kaltaisia tunteita. Kyseinen termi on löydettyissä erityisesti sosiaalisessa mediassa, jossa sen käyttäjät seuraavat muiden sosiaalisen median käyttäjien julkaisuja tai viestejä tapahtumista ruudun kautta. (Dhir ym. 2021)

Tässä tutkimuksessa havaitsin muutamia tekijöitä, joita nousi esiin myös haastatteluissa. Tutkimuksen aihe koskee sosiaalisen median käyttäjien tottumuksia liittyen sen normaalisuuteen yhteiskunnassa. Sosiaalinen media on ottanut valtavan roolin jokapäiväisessä elämässämme (Dhir ym. 2021). Samanlainen merkityksenanto tulee ilmi haastatteluissa. Yksi haastateltavista kertoo sosiaalisen median luovan paineita jakaa oman elämän tapahtumia sosiaalisen mediaan. Tämä ilmiö on helposti tunnistettavissa, esimerkiksi siinä, kun puhelimet saavat ensimmäisen maistiaisen ravintola-annoksesta. Puhelimella otettu valokuva on tärkeä tapahtuma tai nykyajan kulttuurin riitti, kun ihmiset käyvät ulkona syömässä. Vasta kuvan ottamisen jälkeen on lupa syödä. Sosiaalisen median yksi luonteen laaduista on sen vaatavuus sen käyttäjiä kohtaan, esimerkiksi koskien päivityksiä ja jakoja (Heiskanen ja Saaristo 2011, 163).

FoMO:a käsittelevässä tutkimuksessa pohditaan sitä, kuinka nämä riippuvuutta aiheuttavat sosiaalisen median käytökset ja maneerit lisäävät väsymystä ja jopa uupumusta. Sosiaalisessa mediassa tapahtuva itsensä ja muiden vertailu sekä toisten käyttäjien väijyminen eli niin kutsuttu stalkkaaminen kehittää helposti ketjureaktion, joka näyttäytyy labyrinttinä tai pakohuoneena ilman ulospääsyn mahdollisuutta. (Dhir ym. 2021)

Tutkimuksesta voidaan ammentaa se tosia asia, joita tukevat tekemäni haastattelut. Toistuva sosiaalisen median käyttö lisää tarvetta käyttää sosiaalista mediaa sekä luo samalla

käyttäjilleen paineita, jotka aiheuttavat itsensä vertaamista muihin (Dhir ym. 2021). Tällöin käyttäjältä saattaa unohtua se tosia asia, että sosiaalinen media näyttää vain halutun ja rajatun osan toisen elämästä, eikä koko totuutta. Tällöin näkemys toisen elämästä saattaa vääristyä.

Lilja kertoo, että on oman sairastumisensa myötä joutunut jättämään sosiaalisen median kokonaan pois. Aikaisemmin hän oli aktiivinen sen käyttäjä ja omasta mielestään hänelle oli muodostunut jonkinlainen riippuvuus sosiaalisen median käytöstä ja sen selailusta. Nyt jälkeinpäin hän kokee olonsa vapaammaksi, kun hänellä ei ole tarvetta jakaa omasta elämästään palasia muiden katseltavaksi. Hän kuitenkin mainitsee, että ajoittain ikävöi yhteenkuuluvuuden tunnetta, jota sosiaalinen media rakentaa ihmisten välille. Suurimpana FoMO:na hän kokee kuitenkin ne tilanteet, joita hän jatkuvasti joutuu arjessaan välttämään. Liljan mukaan digitaalisia ärsykeitä ja teknologiaa on lähes joka paikassa. Lilja tuo ilmi, että erityisesti sellaisista tilanteista, joissa on ahtaasti pakattuna paljon ihmisiä puhelimineen, aiheuttaa hänelle tuskaisan olon. Näin ollen hän kokee, että digitaalinen aika vaikeuttaa hänen arkeaan huomattavasti sekä eristää häntä muista teknologiayliherkkyytensä vuoksi.

4. Lopuksi

Älypuhelimien merkitys ja motivaatio sen käytölle on ajassamme vain päivä päivältä moninkertaistunut. Aiemmin puhelimella tavoitettiin kaukaisempia tuttavuuksia soittamalla ja tekstiviestejä lähettämällä. Kuulumisten lisäksi puhelimesta nykyään voimme ammentaa esimerkiksi sen, mitä eri puolilla maailmaa tapahtuu ja millaiset kiinnostavat ilmiöt ovat yllä sekä päässeet kansan suosioon.

Media itsessään ei ole kovinkaan eri suuntaan muuttunut vaan siihen on liitetty sellainen perspektiivi, että sosiaalisessa mediassa olemme samaa aikaa sen käyttäjiä ja tuottajia. Liikehdintä ja sen toiminta on kaksisuuntaista. (Luostarinen 2010, 31) Sosiaalinen media toimii ikään kuin sateenvarjokäsitteenä kaikelle, mitä se pitää sisällään: sosiaalinen kanssakäyminen, sisällön tuottaminen ja muut teknologiset innovaatiot (Saarikoski ym. 2013, 14–17). Sen määritelmää on vaikea rajata, koska se muuttuu ajan kanssa ja on liikkeellä koko ajan, kuin vesi, joka ei koskaan lakkaa virtaamasta.

Tutkimuksestani voin ammentaa sen, että digitaalisuus haastateltavieni mukaan on tärkeä osa heidän elämäänsä monella tapaa. Se on aikamme väylä sosiaalisessa kanssakäymisessä niin ystävien muodostamisessa kuin yhteyksien ylläpidossa. Sosiaalisten kontaktien lisäksi älylaitteiden kautta tavoitamme tärkeitä palveluita, jotka ovat paljolti siirtyneet digitaalisiksi. Haastateltavieni mukaan näitä toimia ei voi vaarantaa jättämällä digitaalisen asioimisen ainoaksi vaihtoehdoksi. Näin vaarantuisi monen elämä.

Mielenterveysongelmien lisääntyminen ja yhteisöllisyyden tunteen vähentyminen on vaikuttanut yksinäisyyden tunteen kasvuun. Tämä näkyy myös osin polarisaation kasvussa. Niin kuin viimeisessä analyysissä luvussa pohdin FoMO:n vaikutusta erityisesti nuoriin. On havaittavissa, että yksinäisyyden tuntemukset ovat siirtyneet sosiaaliseen mediaan.

Kuitenkin haastateltavani näkevät teknologian kehityksen positiivisena asiana, mutta millä tavoin yhteiskunta arvovalinnoillaan huomioi erilaisia tarpeita omaavia ihmisiä, on hieman kiistanalainen. Jää nähtäväksi, kehittykö digitaalisuus ja teknologia ajan myötä käyttäjäystävällisemmäksi vai tuleeko meidän laajentaa ableistista ajatusmaailmaa. Onkin kiinnostavaa nähdä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan.

Lähteet

Haastatteluaineistot:

Haastattelu 1: Lilja, etätapaaminen verkossa 2024. Haastattelijana Nelly Drachman

Haastattelu 2: Helena, Turku 2024. Haastattelijana Nelly Drachman

Haastattelu 3: Roosa, Rusetti ry, etätapaaminen verkossa 2025. Haastattelijana Nelly Drachman

Kirjallisuus:

Alasuutari, Pertti. 2019. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Dhir, Amandeep, Matti Mäntymäki, Shalini Talwar, Tandon Anushree ja Puneet Kaur. 2021. Dark consequences of social media-induced fear of missing out (FoMO): Social media stalking, comparisons, and fatigue. *Technological Forecasting & Social Change*, 171, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120931>.

Heiskanen, Tarja. 2011. 150 puhelinnumeroa, mutta ei ketään, kenelle soittaa. *Kaiken keskellä yksin – Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot*. Toimittaneet Heiskanen Tarja ja Liisa Saaristo. PS-kustannus: Juva.

Heponiemi, Tarja, Vesa Jormanainen, Lars Leemann, Kristiina Manderbacka, Anna-Mari Aalto ja Hannele Hyppönen. 2020. Digital Divide in Perceived Benefits of Online Health Care and Social Welfare Services: National Cross-Sectional Survey Study. *Journal of Medical Internet Research*, 22 (7), 1–12. <https://www.jmir.org/2020/7/e17616/>.

Hyvärinen, Matti, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvoori. 2017. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.

Hämeenaho, Pilvi (toim.), Tiina Suopajarvi ja Johanna Ylipulli. 2019. *Soveltava kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Hänninen, Riitta ja Riikka Turtiainen. 2022. Digitaalinen etnografia kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Toimittaneet Fingerroos Outi, Kajander Konsta & Lappi Tiina-Riitta. Suomenkirjallisuuden Seura. Tietolipas, 274. <https://doi.org/10.21435/tl.274>.

Kari, Matti. 2011. Yksinäisenä verkossa. *Kaiken keskellä yksin – Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot*. Toimittaneet Heiskanen Tarja ja Liisa Saaristo. PS-kustannus: Juva.

Kekkonen, Arto ja Tuomas Ylä-Anttila. 2021. Affective blocs: Understanding affective polarization multiparty systems. *Electoral studies*, 72. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2021.102367>.

Kempainen, Tiina ja Tiina Elina Paananen. 2024. Dualities of digital services: everyday digital services as positive and negative contributors to customer well-being. *Journal of Service Theory and Practice* 34 (3): 464–490. <https://doi.org/10.1108/JSTP-03-2023-0075>.

Luostarinen, Matti. 2010. *Sosiaalinen media ja muuttuva paradigma*. Helsinki: Books on Demand.

- Saarikoski, Petri, Jaakko Suominen, Riikka Turtiainen ja Sari Östman. 2009. *Funetista Facebookiin - Internetin kulttuurihistoria*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarikoski, Petri, Jaakko Suominen, Riikka Turtiainen ja Sari Östman. 2013. *Sosiaalisen median lyhyt historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rantanen, Teemu, Soile Juujärvi, Piia Silvennoinen ja Eeva Järveläinen. 2023. Haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien digitaalinen syrjäytyminen sosiaali- ja terveysalan osaamisen haasteena. – *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 25 (3), 50–69. <https://doi.org/10.54329/akakk.137484>.
- Sillantaus, Teppo. 2024. Saalistus. *Kuukausiliite Helsingin Sanomat* 42 (631): 32–39.
- Tawast, Sofia ja Riikka Leinonen. 2024. *Suuri valhe vammaisuudesta*. Tammi: Helsinki.
- Vakimo, Sinikka. 2010. Periaatteista eettiseen toimijuuteen – tutkimusetiikka kulttuurintutkimuksessa. Teoksessa *Vaeltavat metodit*, toimittaneet Pöysä Jyrki, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo. Suomen kansantietouden tutkijain seura: Joensuu.
- Van Dijk, Jan. 2013. A theory of digital divide. Teoksessa *The digital divide: The Internet and Social Inequality in International Perspective*, toimittaneet Ragnedda Massimo ja Glenn W. Muschert. 29–53. London ja New York: Routledge. https://www.researchgate.net/publication/336775102_The_Digital_Divide.
- Vuorikari, Riina, Stefano Kluzer ja Yves Punie. 2022. *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens - With new examples of knowledge, skills and attitudes*. Luxemburg: Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/115376>.
- World Health Organization. 2025. From loneliness to social connection: charting a path to healthier societies. Report of the WHO Commission on Social Connection (ISBN: 978-92-4-011236-0) World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/978240112360>.
- Zhao, Fang, Collier Alan & Deng Hepu. 2014. A multidimensional and integrative approach to study global digital divide and e-government development. *Information Technology & People* 27 (1), 38–62. <https://doi.org/10.1108/ITP-01-2013-0022>.

Verkkoartikkelit:

- Ahola, Nina ja Jukka Hirvonen. 2021. *Digitalisaation huipulla - ja reunalla: verkkopalvelujen käyttö ja digisyrjäytyminen Helsingissä ja Suomessa*. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitieto.
- Ahosola, Päivi ja Päivi Topo. 2024. *Vanhustyön keskusliitto: Ikääntyneiden digisyrjäytymisen estämiseksi tarvitaan valtakunnallisia toimia*. Julkaistu 4.3.2024. Viitattu 23.09.2024. <https://vtkl.fi/ikaantyneiden-digisyrjaytymisen-estamiseksi-tarvitaan-valtakunnallisia-toimia>.
- Digi- ja väestötieto. 2023. *Digitaitoraportti – Digi ensin, mutta ei yksin*. Viitattu 20.9.2025. https://dvv.fi/documents/16079645/0/Digitaitoraportti_2023_saavutettava.pdf/4d2f74b1-0baf-a06a-f28e-954bb8df491d/Digitaitoraportti_2023_saavutettava.pdf?t=1702556379736.
- DNA ja Nepa. 2022: *Digitaalinen yhdenvertaisuus -tutkimusraportti*. Viitattu 25.9.2025 <https://corporate.dna.fi/medialle/dnan-tutkimukset/tutkimukset-digitaalinen-yhdenvertaisuus-22>.

- Eperusteet. N.d. Digitaalisen osaamisen kuvaukset - *Tukea perusteiden toimeenpanoon*. Viitattu 21.9.2025
<https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/digiosaaminen/8706410/tekstikappale/8709071>.
- Futucast. "Sami Miettinen ja Mikko Alasaarela – *Sosiaalinen media ja ahdistunut sukupolvi #465*." 2024. Spotify. 64:24 min, podcast. Julkaistu 1.7.2024.
<https://open.spotify.com/episode/7BYjBRr4JeV4o8vAVaahic?si=BHSODsN8ThEL4pK0pQ8emw>.
- Honkonen, Juha. 2024. Tekoäly mediassa – Demokratian pelastus vai journalismin uskottavuuden teho? *Sitra*. Julkaistu 24.6.2024. Viitattu 30.11.2024.
<https://www.sitra.fi/artikkelit/tekoaly-mediassa/>.
- Jokimäki, Elina, Eija Kaskiharju, Sisko Vierimaa, ja Johanna Vuorinen. 2020. *Mikä ihmeen netti? Sosiaalinen raportti digitalisaation haasteista ja mahdollisuuksista gerontologisen sosiaalityön iäkkäiden asiakkaiden arjessa*. Helsingin kaupunki/Sosiaali- ja terveystoimiala, Gerontologinen sosiaalityö. Viitattu 19.9.2025. <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/SoTe/Palaute/sosiaalinen-raportointi/gerontologinen-sosiaalityo-digiraportti.pdf>.
- Kestilä, Laura ja Sakari Karvonen (toim.) 2019. *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137498/THL_Suomalaisten%20hyvinvointi%202018.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Kukkonen, Minna. 2023. Digiosallisuuden edistäminen. *Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus*. Julkaistu 22.12.2023. Viitattu 10.12.2025. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetetussa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/digiosallisuuden-edistaminen>.
- Latvala, Johanna. 2024. Aleksanteri Kivimäelle yli kuuden vuoden vankeustuomio historiallisessa Vastaamo-oikeudenkäynnissä. *Turun Sanomat*. Julkaistu 30.4.2024. Viitattu 6.11.2024 <https://www.ts.fi/uutiset/6314819>.
- Mäkelä, Tapio. 2022. Tietojohtaminen osana digitaalisen transformaation johtamista. *UAS Journal*. Julkaistu 18.5.2022. Viitattu 22.1.2026. <https://uasjournal.fi/2-2022/tietojohtaminen/>.
- Opetushallitus. *Datatalousosaamisen perusteita perusopetukseen ja toiselle asteelle*. N.d. Viitattu 10.12.2025. <https://www.oph.fi/fi/digiosaaminen/datatalousosaamisen-perusteita-perusopetukseen-ja-toiselle-asteelle/mita-sitten>.
- Rusetti ry. N.d. Viitattu 28.10.2025 <https://www.rusettiry.fi/>.
- Sitra. 2022. *Digivalta selvitys: datan keräämisen laajuus ylittää arkijärjen ja keskittää valtaa harvojen käsiin*. Julkaistu 23.5.2022. Viitattu 5.11.2024. <https://www.sitra.fi/uutiset/reilu-datatalous-ja-digitaalinen-sivistys-toisivat-turvaa-suomelle-informaatio- ja-tietosuojan-aikakaudella/>.
- Soivio, Riikka ja Jaakko Hyry. 2025. *Yksinäisyysbarometri 2025*. Suomen Punainen Risti. https://www.punainenristi.fi/globalassets/13.-uutiset/2025/suomen-punaisen-ristin-yksinaisyysbarometri-nuorten-ja-nuorten-aikuisten-yksinaisyys-on-lisaantynyt-entisestaan/suomen-punainen-risti_yksinaisyysbarometri_2025_raportti.pdf.
- Valtiovarainministeriö. N.d. *Digipalvelulaki*. Viitattu 27.9.2025. <https://vm.fi/digipalvelulaki>.
- Valtiovarainministeriö. N.d. *Julkisen hallinnon digitalisaatio*. Viitattu 22.1.2026. <https://vm.fi/digitalisaatio>.

Yle. Haku: *digisyrjäytyminen*. N.d. Viitattu 21.10.2025.
<https://haku.yle.fi/?query=digisyrj%C3%A4tyminen>.

Liitteet

Liite 1: Haastattelurunko

Haastattelukysymykset:

Nelly Drachman

Kulttuurien tutkimus – Turun yliopisto 2025

Millainen merkitys digitaalisuudella on sinun elämääsi?

Mitä hyviä puolia tai mahdollisuuksia digitaalisuus on tuonut elämääsi?

Mitä haasteita tai huonoja puolia se on tuonut elämääsi?

Onko sinulla jotain toiveita tai ajatuksia, miten toivoisit, että asiat olisivat toisin? Liittyen siihen, kuinka paljon olemme riippuvaisia sosiaalisesta mediasta ja digitaalisuudesta.

Mitä ajatuksia ja tunteita sosiaalinen media herättää sinussa?

Näetkö digitaalisessa asioimisessa jotain haasteita?

Millaiset asiat estävät tai hankaloittavat digitaalisten laitteiden käyttöä?

Millaisia haasteita olet kokenut, onko esimerkkejä?

Mitä vaihtoehtoisia keinoja haluaisit digitaalisen asioimisen rinnalle ja miksi?